

מוכר בכסף, ואילו לגוי במשיכה.

אלא אי סבר לה אממר כריש לקיש, דאמר: משיכה בישראל מפורשת מן התורה — שנאמר "מיד עמיתך" דמשמע משיכה — וישראל מוכר וקונה נמי במשיכה, הרי נמצא: הן לעמיתך במשיכה, ולגוי במשיכה —

ואם כן "לעמיתך" — דמשמע: חילוק בין ישראל לגוי — למה לי?!

אמרי בני הישיבה לפרש לדעת אממר:

הא דמיטע הכתוב "לעמיתך" לא בא למעט את הגוי מדרכי קניני המכר, אלא למעט מעיקר דין הפרשה שם שהיא פרשת אונאה, וללמד: לעמיתך אתה מחזיר אונאה, ואי אתה מחזיר אונאה לגוי.⁽²⁾

ומקשינן: והרי לגוי שאין אתה מחזיר לו אונאה, מ"אל תונו איש את אחיו" ולא את הגוי נפקא, ולמה לי "לעמיתך"?!?

ומשנינן: חד מיעוט ממיעוטים אלו בגוי

לגוי בקנין אחד, שהרי אם גופו של ישראל קונה הגוי בקנין אחד, אטו נאמר שממונו אינו קונה אלא בשתיים.

ואכתי מקשינן: ואימא, בא הכתוב לומר: כי תמכור ממכר לגוי תמכור לו או בהא או בהא [או בכסף או במשיכה], ואין צריך דוקא שיקנה בכסף.

ומשנינן: ממכר לגוי דומיא דממכר דעמיתך:

יג-ב מה לעמיתך באחת, אף לגוי נמי באחת.

ומקשינן לאמימר דאמר במסכת עבודה זרה עא ב: משיכה בגוי — בין ישראל מגוי, ובין גוי מישראל — קונה, ודלא כריש לקיש משום רבי אושעיא], תיקשי:

הניחא, אי אממר סבר לה כרבי יוחנן, דאמר: דבר תורה בישראל מעות קונות,⁽¹⁾ ואילו משיכה לא קניא —

הרי ניחא דאהני דרשת "לעמיתך" המחלקת בין ישראל לגוי, כדי ללמד: לעמיתך אתה

שליחות איתרבי, והרי בחצר אין צריך לא מחשבה ולא מעשה. וראה מה שכתב בענין זה בקהלות יעקב בסוף דבריו.

1. פירש רש"י: דכתיב גבי הקדש "ונתן הכסף וקם לו", וגמר הדיוט מהקדש. וכן כתב רש"י בכבא מציעא מו ב ד"ה סבר לה. ובתוספות כתבו כאן: ועוד מפרש רבי טעמא דרבי יוחנן מגופיה דקרא ד"או קנה מיד עמיתך", דסתם קנין דקרא במעות, כדכתיב "שדות בכסף יקנו", וכתביב "מכסף מקנתו".

2. א. הרש"ש דקדק מלשון הגמרא כאן — אי

או להתמנות לשליח, אבל חצר יש לו לגוי, שאין החצר צריכה מינוי, ראה שם ביתר ביאור.

וכעין סברא זו בדרוש וחדוש בכתובות יא, שרבי עקיבא איגר כתב שם: מה דקיימא לן דאין שליחות לקטן, לא משום דקליש כחו דקטן, אלא משום דמעשה קטן אינו כלום, והעשיה שעשה שליח לית ביה מששא, ומיהו זה דוקא במקום דצריך דעתו ועשייתו כגון בתרומה, אבל היכא דאין צריך דעתו שיעשה לשליח, גם לקטן יש שליחות [ולכן זכין אף לקטן, ראה שם]. ובמוסגר שם הובא בשם רבי שלמה איגר שאמר לפקפק בדברי אביו, מחצר דקטן, דקטן לית ליה חצר משום שחצר משום

אכן אי סבר לה אמימר כמאן דאמר גזילו מותר, על כרחך דאמימר כרבי יוחנן סבורא ליה שהישראל קונה במעות, ומיעוט "לעמיתך" לא קאי על אונאה אלא ללמד שהגוי קונה במשיכה דלא כישראל.

מיתיבי לריש לקיש משום רבי אושעיא, הסובר: מעות קונות בגוי ואין צריך גם משיכה, מהא דתניא:

הלוקח גרוטאות [שברי כספים] מן הגוי, ומצא בהן עבודת כוכבים.

אם עד שלא נתן מעות — משך, הרי זה יחזיר [יכול להחזירו לגוי] שיבטלנה, ואחר כך אם ירצה יקנה ממנו; כי אף על גב שמשך אין אומרים עבודה זרה של ישראל היא שאין לה בטלה, (4) ומשום שמשיכה מגוי אינה קונה. (5)

ואם משנתן מעות אז משך, שוב אין יכול להחזירה לגוי שיבטלנה, כי כבר קנהו הישראל, ועבודה זרה של ישראל אין לה בטלה עולמית, ולפיכך יוליך את העבודה

למעטו מאונאה, וחד בהקדש למעטו מאונאה, ולכן הצרכו גם "לעמיתך" וגם "איש את אחיו".

וצריכי שני הכתובים:

דאי כתב רחמנא רק פסוק חד, הוה אמינא: לגוי הוא דאין לו אונאה, אבל הקדש יש לו אונאה —

קא משמע לן הכתוב השני שאף להקדש אין אונאה.

ואכתי מקשינן על הפירוש בדעת אמימר ש"לעמיתך" לא בא למעט את הגוי מדרכי קניני המכר, אלא למעטו מאונאה:

הניחא למאן דאמר (3) גזילו של גוי אסור, היינו דאצטריך קרא למשרי אונאה לגוי.

אלא אי סבר לה אמימר כמאן דאמר גזילו של גוי מותר, הרי אונאה מיבעיא שמותר, ולמה לי מקרא להתיר אונאה לגוי!?

אמרי בני הישיבה לבאר:

רש"י. והתוספות חלקו עליו, שלא נחלקו שם אלא על הפקעת הלואתו, ולא על גזילו שלכולי עלמא אסור. והביאו מקור אחר שיש מי שמתיר גזל הגוי, ראה שם.

4. נתבאר על פי רש"י בעבודה זרה נג א, וכן נראה גם מרש"י כאן שנידון הברייתא הוא לענין בטלה. אך בעבודה זרה עא ב פירש "יחזיר": דלא קנייה ולא מחייב לבערה.

5. נתבאר על פי רש"י כאן. וראה בהמשך הענין בהערות מה שיש ללמוד מדברי רש"י אלו.

אתה מחזיר אונאה לגוי — שאסור להונותו, [ונתן בזה טעם, דלא גרע מגניבת דעתו, שאסור], רק שאין צריך להחזיר אונאה, ותמה על לשון הפוסקים בסימן רכז כו שסתמו וכתבו "גוי אין לו אונאה" .. [ומיהו לשון הגמרא לקמן הוא: "אצטריך קרא למישרי אונאה"].

ב. [וקשה: הניחא אם הכתוב בא ללמד דרכי קניני מכר בגוי, ניחא שכפל הכתוב "עמיתך" במכירה לישראל ובקניה ממנו, ללמד שהגוי קונה ומוכר באופן אחר, אך אם לאונאה בא הכתוב למה לי תרתי "עמיתך"?!].

3. מחלוקת היא בבבא קמא קיג ב, כן פירש

זרה ליום המלה. (6)

הברייתא שני קנינים! (9)?

ומקשינן מן הסיפא לריש לקיש משום רבי אושעיא:

ומשנינן: אין כוונת הסיפא של הברייתא להצריך שני קנינים, אלא הכי קאמר: אף על פי שנתן מעות, אי משיך אין, ואי לא — לא, ומשום שקיבל עליו לדון בדיני ישראל שהמשיכה היא שקונה.

ואי אמרת מעות לבד קונות מן הגוי ואין צריך משיכה עמהם, אם כן כבר משנתן את המעות קנה, ומשיכה בתוספת למעות — וכמבואר בברייתא: ואם משנתן מעות, משך — למה לי?! (7)?

ומקשינן: אי הכי כדברך שהמשיכה קונה לגוי זה [משום שכך קיבל עליו], קשיא רישא דמבואר בה "אם עד שלא נתן מעות — משך, יחזיר", הרי שהמשיכה לבד אינה קונה; ושוב ממילא בהכרח לומר שהן משיכה לבד אינה קונה כמבואר ברישא, והן מעות לבד אינם קונות כמבואר בסיפא, ודלא כריש לקיש הסובר שמעות לבד קונות!?

ומשנינן: הכא במאי עסקינן בכגון שקיבל עליו הגוי לדון בדיני ישראל, ובישראל מעות אינם קונות אלא משיכה; (8) ומפרש לה ואזיל.

אמר תירץ אביי:

ותמהינן עלה: והרי אי הכי, מעות למה לי, כלומר, הרי בסיפא של הברייתא מבואר שצריך את שני הקנינים, ומה יועילנו אם קיבל עליו לדון בדיני ישראל, והרי אם כן המשיכה לבד היתה קונה, ולמה הצריכה

טעמא דרישא שאם משך בלי מתן מעות — יחזיר, הוא משום דאיכא מקח טעות, שהרי

במשיכה. וכתב הרמ"א [קצח ה], שאם התנו ביניהם שיקנו המעות — קנו.

ובקצות החושן שם הוכיח כדבריהם, ממה שאמרו כאן, שאף על גב שמשיכה אינה קונה בגוי, אפילו הכי אם התנה לדון בדיני ישראל מהני, ומוכת, דכל מידי דהוי קנין בשום מקום, מהני ליה תנאה שיהא מועיל, והוא הדין בקנין כסף לדידן, כיון דהוי קנין בגוי לדעת כמה פוסקים, וכן בקרקעות ודאי כסף קונה, מהני תנאה שיהיה נקנה בקנינו. וראה מה שכתב בזה בחידושי רבי מאיר שמחה קידושין כו, הובא במלואי חושן, ובחזון איש בכורות יח ה.

6. נכתב על פי גירסת הרש"ש שמחק תיבת "הנאה", והעיר, דגם במסכת עבודה זרה ליתא.

7. נתבאר על פי התוספות, שלדעת המקשה צריך כסף ומשיכה בגוי, וראייתם היא מן הסוגיא בעבודה זרה שמוכיחה מן הרישא דמשיכה אינה קונה, ואי אפשר להתאים הסוגיות, אם לא שנאמר שהמקשן בשתי הסוגיות בא לומר שבגוי צריך מעות ומשיכה כאחת. וכן מוכח מדברי רש"י, שהרי כתב רש"י בפירוש הרישא דהוא משום שמשיכה אינה קונה, הרי שאף לדעת המקשה משיכה לבד אינה קונה, ובהכרח כוונתו להוכיח שצריך הן משיכה והן מעות.

9. וכן תמוה מן הרישא, שהרי מבואר בה דמשיכה אינה קונה, ומתבאר אף קושיא זו בהמשך הסוגיא.

8. הנה קיימא לן דמעות קונות בישראל מן התורה, ומשום גזירה אמרו חכמים שיקנה

לא ידע שיש בה עבודת כוכבים, ולכן יחזיר. (10)

אמר תמה ליה רבא לאביי:

וכי רישא הוא דאיכא מקח טעות, (11) וסיפא ליכא מקח טעות! כלומר, אם כדבריך שיש כאן מקח טעות, אם כן מאי שנא דבסיפא כשמשך אחר נתינת המעות אמרת דלא יחזיר, והרי סוף סוף מקח טעות יש כאן!?

אלא אמר רבא:

רישא וסיפא מקח טעות, ומכל מקום משום זה לבד לא יחזיר [דלא כאביי], ומשום דמיחזי בהחזרתו כמוכר עבודת כוכבים לישראל, ובגזירה זו יש חילוק בין משך אחר נתינת המעות למשך בלי נתינת מעות:

רישא דלא יהיב זוזי, לא מיחזי כעבודת כוכבים ביד ישראל, כלומר, כיון שלא נתן מעות, אם כן כשמחזירו לגוי אינו מחזיר לו מעותיו, ואין זה נראה כמכירה לגוי —

ואילו סיפא דיהיב זוזי, וכשמחזירו לגוי נוטל ממנו דמים, מיחזי כעבודת כוכבים ביד ישראל, כלומר, כישראל שמוכר עבודת כוכבים לגוי. (12)

ואביי אמר לך לפרש את דבריו, שברישא כשמשך בלי נתינת מעות — יחזיר משום שהוא מקח טעות, ואילו בסיפא כשמשך אחר נתינת המעות אין מותר לו להחזיר, והרי סוף סוף מקח טעות הוא:

רישא אכן מקח טעות הוא, ומשום דלא ידע הישראל מה יש בגרוטאות דהא לא יהיב ליה זוזי [כי עדיין לא נתן מעות] ולא היה לו לעיין מה יש בגרוטאות, שסתם תגר אינו מעיין עד שעת מתן מעות — (13)

אבל סיפא לאו מקח טעות הוא, דכיון דיהיב זוזי, כי קא משיך איבעי ליה לעיונו והדר מימשך [כיון שנתן כסף, היה לו לבדוק קודם המשיכה מה מוכרים לו, ורק אחר כך ימשוך], ואם לא עשה כן ודאי מחל. (14)

רב אשי אמר ליישב באופן אחר את עיקר

וראה ברש"ש, שלפי תירוצו של רבא אכן גוי צריך מעות ומשיכה, והנה מלבד שדבריו הם שלא כדברי רש"י, עיקר דבריו צריכים ביאור וכדמקשינן על רש"י, דמברייתא זו אין להוכיח לדרכי הקנינים כיון שמקח טעות הוא, ועיקר הברייתא מתפרשת שפיר בלי שנלמד מכאן דגוי צריך מעות ומשיכה.

13. נתבאר על פי רש"י.

14. בפשטות, מדלא אמר בגמרא לעיל "אלא" אמר אביי, משמע שאין הגמרא חוזרת בה מכל מה שביארה את הברייתא לדעת ריש לקיש, והיינו שקיבל עליו לדון בדיני ישראל ומשיכה

10. א. לקמן מפרשינן סברת אביי: מאי שנא שאם משך בלי נתינת מעות חשיב מקח טעות, ואילו אם משך אחר נתינת מעות אין זה מקח טעות. ומכל מקום רבא לא ניחא ליה בזה.

ב. ראה מה שכתב הרש"ש בביאור דעת אביי בפירוש הברייתא, ויתבאר בהמשך הענין בהערות.

11. נכתב על פי גירסת רש"י.

12. כתב רש"י: ומשום הכי נקט מתן מעות אף על גב דקיבל עליו לדון בדיני ישראל. ומבואר, דאף לרבא צריך לפרש את הברייתא כדמפרשינן לה לעיל, שקיבל עליו לדון בדיני ישראל.

הקושיא על ריש לקיש מן הברייתא:

לא כאשר פירשת בסיפא דמשיכה קונה ומשום שקיבל עליו לדון בדיני ישראל, כי **מדרישא** [מדשמעינן מרישא] **דמשיכה אינה קונה** בגוי, **סיפא נמי משיכה אינה קונה**, ודקשיא לך: כיון שמעות הן שקונות למה לי משיכה בסיפא, אימא לך:

ואידי דתנא רישא משך, תנא נמי בסיפא משך, ועיקר כוונת הברייתא לומר שצריך דוקא מעות.

רבינא אמר אדרבה מדמוכח מן הסיפא **דמשיכה קונה** וכגון שקיבל עליו לדון בדיני ישראל, **רישא נמי משיכה קונה**, כלומר, אף ברישא מוכרחים אנו לפרש באופן שהמשיכה לבד מועילה; ודקשיא לך: והרי ברישא מבואר "אם עד שלא נתן מעות — משך, יחזיר", הרי דמשיכה אינה קונה; אימא לך:

ורישא הכי קאמר: אם לא נתן ולא משך יחזור —

ומאי "יחזור", והרי אין צריך חזרה כלל שהרי לא עשה ולא כלום! ? הכי פירושו: **יחזור בדברים**, כלומר, יכול הוא לחזור מדיבורו שסיכם עם הגוי לקנותו.

ואי קשיא לך: פשיטא שיחזור כיון שלא היה שום קנין, אימא לך:

קסבר האי תנא (15) **דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה** [חסרון אמינות יש במי שחוזר מדבריו], ואילו היה כעין זה בישראל אין ראוי לחזור, וקא משמע לך הברייתא: **הני מילי ישראל מישראל** הוא שלא יחזור מדיבורו, ומשום דקיימו ישראל בדבוריהו [עומדים הם בדיבורם] ואף אתה עמוד להם בדיבורך, **אבל ישראל מגוי, כיון דאינהו [הגויים] לא קיימי בדבוריהו** — לא צריך אף הוא לעמוד להם בדיבורו.

מתניתין:

כתיב [דברים יב טו]: "רק בכל אות נפשך יד-א

מחל", שאין שייך מחילה אחר הביטול, ואם כן בהכרח שהמעות לבד אינם קונות, אלא שקיבל עליו לדון בדיני ישראל.

ואולם הרש"ש כתב על דברי אביי: פשוט, דהשתא הדר ממאי דקאמר מעיקרא "הכי קאמר אף על פי שנתן מעות", אלא דבאמת בעינן תרוייהו.

ב. כתבו התוספות: אף על גב דבשאר מקח טעות לא אמרינן הכי, שאני לוקח גרוטאות מיד גוי, דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה טפי, שמא יש בהן עבודת כוכבים.

15. מחלוקת רב ורבי יוחנן היא בבבא מציעא מט א.

קונה בו, ופירוש הסיפא הוא "אף על פי שנתן מעות, אי משיך אין, אי לא — לא". ולא בא אביי אלא ליישב את הקושיא שהקשתה הגמרא מן הרישא דמשמע דמשיכה אינה קונה, ומפרש לה אביי שאין ראייה מן הרישא כי מקח טעות הוא.

אך הנה לשון הגמרא הוא: "סיפא לאו מקח טעות הוא, דכיון דיהיב זוזי כי קא משיך איבעי ליה לעיוני והדר מימשך", דמשמע שהיה לו לעיין רק בשעת משיכה, ואם כן שוב לא קשה כלל על ריש לקיש, כי לכך צריך גם משיכה כדי שלא יהיה מקח טעות, ולמה לנו התירוצים הקודמים! ? ואפשר, דאם היו המעות קונות לבדם לא היה שייך לומר "מדלא משך —